

บทที่ 2

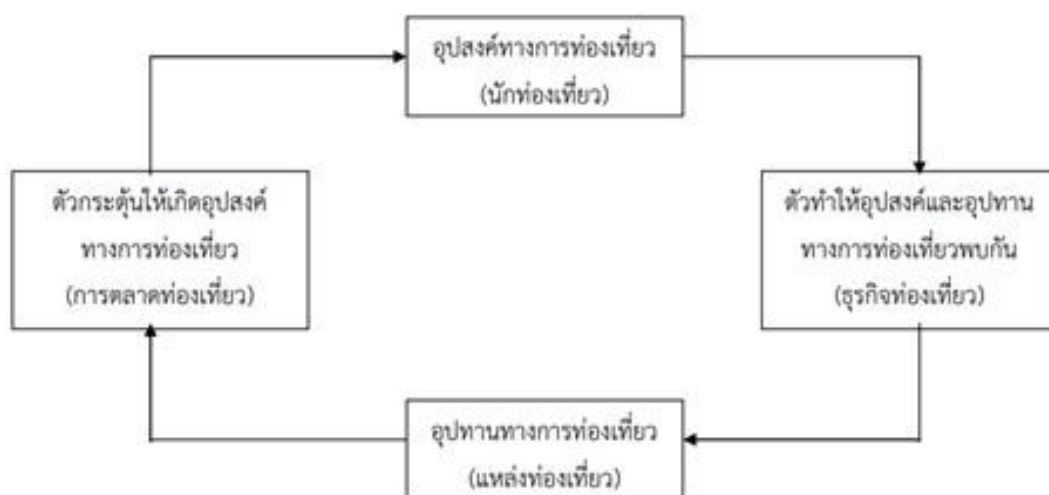
วรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัย เรื่อง “ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชน กรณีศึกษากิจกรรมล่องแพน้ำพวน อำเภอสร้างคอม จังหวัดอุดรธานี” เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) และวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม คณะผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิดและทฤษฎีต่างๆ จากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- 2.1 แนวคิดและทฤษฎีองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว
- 2.2 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวกับทัศนคติในการตัดสินใจ
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา การมีส่วนร่วม และการบูรณาการ
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2549) กล่าวว่า องค์ประกอบการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยก่อให้เกิดการท่องเที่ยวและเป็นสิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยวได้ตามความสนใจ โดยมีนักวิชาการได้นำเสนอองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวไว้หลากหลายทัศนะ ดังนี้

ภาพที่ 2.1

ที่มาภาพ : บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2549, หน้า 3-4)

จากภาพ จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวนั้นจะต้องมีอุปทานทางการท่องเที่ยว หรือแหล่งท่องเที่ยวก่อน และจึงใช้การตลาดท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดอุปสงค์ทางการท่องเที่ยว หรือนักท่องเที่ยว จากนั้นนักท่องเที่ยวจะใช้ธุรกิจท่องเที่ยวอันประกอบด้วยธุรกิจขนส่ง ธุรกิจที่พัก ธุรกิจร้านอาหารและบันเทิง ธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ธุรกิจจำหน่ายสินค้าที่ระลึก โดยใช้วิธีการขนส่งเป็นพาหนะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยว และบริการของธุรกิจท่องเที่ยวอื่น ๆ ระหว่างการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ทำให้อุปสงค์ทางการท่องเที่ยวและอุทยานทางการท่องเที่ยวได้พบกัน ถ้าไม่มีแหล่งท่องเที่ยว ก็จะไม่มีการเดินทางเข้ามาเที่ยว และก็ไม่มีการท่องเที่ยวตามมาด้วย

กุลวดี ละม้ายจีน (2552) กล่าวว่า การท่องเที่ยวจะประสบความสำเร็จได้นั้น แหล่งท่องเที่ยวจะได้มีองค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ หรือที่เรียกว่า 5As ได้แก่

1.1 ความดึงดูดใจ (Attraction) หมายถึง ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ หรือมีลักษณะชวนตา ชวนใจ มีเสน่ห์เฉพาะตัว อันมีสาเหตุมาจากมีความงามตามธรรมชาติ เช่น ชายหาดขาว แนวปะการังที่มีสีสันสวยงาม รวมทั้งปลานานาชนิดต่าง ๆ ป่าที่มีพันธุ์ไม้นานาชาติ หรือความงดงามที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ทะเลสาบ รีสอร์ตในหุบเขา

1.2 ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) หมายถึง การที่จะดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยว หากนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและใกล้ชิด ถึงแม้แหล่งท่องเที่ยวมีความสวยงามแต่ขาดความสะดวกในการเข้าถึง นักท่องเที่ยวจะไม่เดินทางไปเที่ยวชม หน่วยงานที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องดำเนินการจัดสร้างการคมนาคมที่สะดวกสบาย

1.3 สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง สิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการได้รับ คือ ความสะดวกสบายในการท่องเที่ยว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว มีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกโครงสร้างพื้นฐานขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ไฟฟ้า ประปา ถนน ระบบการสื่อสารต่าง ๆ

1.4 ที่พัก (Accommodation) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมีความต้องการ คือ ที่พักแรม เนื่องจากในการเดินทางไปท่องเที่ยวนั้นบางครั้งอาจมีการนอนพักค้างภายในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวควรมีการจัดบริการ ที่พักแรมภายในแหล่งท่องเที่ยวด้วย

1.5 กิจกรรม (Activity) หมายถึง กิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในแหล่งท่องเที่ยว เช่น การเดินป่า การล่องแก่ง การพายเรือ หรือกิจกรรมการร่ำรำ การจัดงานรื่นเริง การบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น

องค์ประกอบที่กล่าวมาทั้ง 5 ประการดังกล่าว เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ภายในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแตกต่างจากกลุ่มนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มผู้สนใจเฉพาะ เช่น กลุ่มอนุรักษ์ กลุ่มนักผจญภัย กลุ่มนักวิชาการ นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะไม่ให้ความสนใจกับสิ่งอำนวยความสะดวก

สะดวกนัก เนื่องจากกลุ่มบุคคลดังกล่าวต้องการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวที่มีสภาพใกล้เคียงกับธรรมชาติและวัฒนธรรมเดิม

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวต้องมีแหล่งท่องเที่ยวก่อน และจึงใช้การตลาดท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดนักท่องเที่ยว โดยแหล่งท่องเที่ยวต้องประกอบไปด้วย 1.1) ความดึงดูดใจ 1.2) ความสามารถในการเข้าถึง 1.3) สิ่งอำนวยความสะดวก 1.4) ที่พัก 1.5) กิจกรรม สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับการท่องเที่ยว

2.2 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติในการตัดสินใจ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ศุภร เสรีรัตน์, ปณิศา มีจินดา และอรทัย เลิศวรรณวิทย์ (2543, หน้า 78- 79) กล่าวว่าไว้ว่า ทัศนคติและความเชื่อนั้นมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน ทัศนคติเป็นปัจจัยภายในที่นักจิตวิทยาหลายคนเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการตอบสนองที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2536, หน้า 1) ให้ความหมายว่า ทัศนคติเป็นความรู้สึก ความเชื่อของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ เช่น บุคคล สิ่งของ สถานการณ์การกระทำ และอื่น ๆ รวมทั้งท่าทีที่แสดงออกมาซึ่งถึงสภาพของจิตใจที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งทัศนคติแสดงออกในด้านการปฏิบัติ และเป็นนามธรรม แต่ทัศนคติไม่ใช่แรงจูงใจ หรือแรงขับ หากแต่เป็นแนวทางของการตอบสนองของบุคคลต่อสิ่งเร้า และสภาพแห่งความพร้อมที่จะโต้ตอบ

Munn (1962) ทัศนคติ คือ ข้อเสนอดี ๆ ในทางที่จะยอมรับหรือปฏิเสธ เป็นความคิดเห็นและความรู้สึกที่มีต่อสถาบัน สถานการณ์ สิ่งของ เป็นผลทำให้พร้อมที่จะแสดงการสนองด้วยพฤติกรรมที่เหมือนกันตลอด

Nunnally (1959) กล่าวว่าความคิดเห็นนั้นใช้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการลงความเห็น (Judgments) และความรู้ (Knowledge) ขณะที่ทัศนคติใช้กันมากในเรื่องเกี่ยวกับความรู้สึก (Feeling) และความชอบ (Preference)

องค์ประกอบของทัศนคติ

Triandis (1971 อ้างใน อธิภัทร สายานาค, 2543, หน้า 24-25) กล่าวถึงองค์ประกอบของทัศนคติไว้ว่า มีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ

2.1 ด้านความเข้าใจ (The Cognitive Component) หมายถึง ความเชื่อ ความรู้และความคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งก็คือความรู้และการรับรู้ที่ได้รับ บวกกับประสบการณ์โดยตรงในอดีตที่ผ่านมาต่อทัศนคติและข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากหลายแหล่งข้อมูล โดยความรู้ี้และผลกระทบต่อการรับรู้นี้ จะกำหนดความเชื่อถือ (Beliefs) และความเชื่อนี้มาจากการประเมินและมักออกมาเป็นผลในลักษณะว่าดี ไม่ดี ชอบ ไม่ชอบ โดยทำให้บุคคลอื่นทราบว่าบุคคลนั้นมีความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างไร ซึ่งก็คือ สภาพด้านจิตใจ ซึ่งสะท้อนความรู้เฉพาะอย่างของ

บุคคล และมีการประเมินเกี่ยวกับความคิดหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งก็คือการที่ผู้บริโภคมีทัศนคติต่อสิ่งหนึ่ง คุณสมบัติของสิ่งหนึ่ง หรือพฤติกรรมเฉพาะอย่างจะนำไปสู่ผลลัพธ์เฉพาะอย่าง

2.2 ด้านความรู้สึก (The Effective Component) หมายถึง ความรู้สึกทางบวกหรือทางลบ ความรู้สึกที่ชอบหรือไม่ชอบต่อความคิดหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งค่อนข้างละเอียดอ่อน การวิจัยได้ระบุว่าสภาพอารมณ์จะสามารถ เพิ่มประสบการณ์ด้านบวกหรือลบ ซึ่งประสบการณ์จะมีผลกระทบต่อจิตใจ

2.3 ด้านพฤติกรรม (The Behavioral Component) หมายถึง แนวโน้ม หรือความพร้อมที่บุคคลจะตอบรับหรือปฏิเสธสิ่งใด ซึ่งสะท้อนถึงความน่าจะเป็นหรือแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งต่อทัศนคติที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรืออาจหมายถึงความตั้งใจที่จะซื้อ (Intention to Buy) หรือกระทำซึ่งอาจสอดคล้องกับทัศนคติหรือไม่สอดคล้องก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายๆอย่างที่เป็นตัวแปรของพฤติกรรม เช่น สถานการณ์ในขณะนั้น สถานะในขณะนั้น ซึ่งพฤติกรรมหรือการโน้มเอียงที่จะปฏิบัติต่ออย่างใดอย่างหนึ่งถ้าเป็นไปในทางบวกแล้วก็จะส่งผลไปในทางที่สร้างสรรค์ ชมเชย ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ แต่หากเป็นไปในทางลบ ก็อาจจะเป็นไปในทางทำลาย องค์ประกอบของทัศนคติในการตัดสินใจ

Triandis (1971 อ้างใน อธิภัทร สายนาค, 2543, หน้า 24-25) กล่าวถึงองค์ประกอบของทัศนคติไว้ว่า มีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ

1. ด้านความเข้าใจ (The Cognitive Component) หมายถึง ความเชื่อ ความรู้และความคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งก็คือความรู้และการรับรู้ที่ได้รับ บวกกับประสบการณ์โดยตรงในอดีตที่ผ่านมาต่อทัศนคติและข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากหลายแหล่งข้อมูล โดยความรู้ี้และผลกระทบต่อการรับรู้นี้ จะกำหนดความเชื่อถือ (Beliefs) และความเชื่อนี้มาจากการประเมินและมักออกมาเป็นผลในลักษณะว่าดี ไม่ดี ชอบ ไม่ชอบ โดยทำให้บุคคลอื่นทราบว่าบุคคลนั้นมีความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างไร ซึ่งก็คือ สภาพด้านจิตใจ ซึ่งสะท้อนความรู้เฉพาะอย่างของบุคคล และมีการประเมินเกี่ยวกับความคิดหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งก็คือการที่ผู้บริโภคมีทัศนคติต่อสิ่งหนึ่ง คุณสมบัติของสิ่งหนึ่ง หรือพฤติกรรมเฉพาะอย่างจะนำไปสู่ผลลัพธ์เฉพาะอย่าง

2. ด้านความรู้สึก (The Effective Component) หมายถึง ความรู้สึกทางบวกหรือทางลบ ความรู้สึกที่ชอบหรือไม่ชอบต่อความคิดหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งค่อนข้างละเอียดอ่อน การวิจัยได้ระบุว่าสภาพอารมณ์จะสามารถ เพิ่มประสบการณ์ด้านบวกหรือลบ ซึ่งประสบการณ์จะมีผลกระทบต่อจิตใจ

3. ด้านพฤติกรรม (The Behavioral Component) หมายถึง แนวโน้ม หรือความพร้อมที่บุคคลจะตอบรับหรือปฏิเสธสิ่งใด ซึ่งสะท้อนถึงความน่าจะเป็นหรือแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งต่อทัศนคติที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรืออาจหมายถึงความตั้งใจที่จะซื้อ (Intention to Buy) หรือกระทำซึ่งอาจสอดคล้องกับทัศนคติหรือไม่สอดคล้องก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายๆอย่างที่เป็นตัวแปรของพฤติกรรม เช่น สถานการณ์ในขณะนั้น สถานะในขณะนั้น ซึ่ง

พฤติกรรมหรือการโน้มน้าวใจที่จะปฏิบัติต่ออย่างใดอย่างหนึ่งถ้าเป็นไปในทางบวกแล้วก็จะส่งผลไปในทางที่สร้างสรรค์ ชมเชย ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ แต่หากเป็นไปในทางลบ ก็อาจจะเป็นไปในทางทำลาย เช่นการกล่าวหา กลั่นแกล้งต่างๆได้

ภาพที่ 2.2

ที่มาภาพ : แผนรูปภาพแสดงโมเดลองค์ประกอบทัศนคติ 3 ประการ
(Tricomponent Attitude Model)

ปัจจัยที่ทำให้เกิดทัศนคติ (Attitude Formation)

อดุลย์ จาตุรงค์กุล (2526, หน้า 197) กล่าวว่า ทัศนคติเป็นผลอันเกิดมาจากปัจจัยต่าง ๆ

ประสบการณ์ส่วนบุคคล (Personal Experience) ทัศนคติของผู้บริโภคก่อตัวขึ้นมาเนื่องจากผลการเรียนรู้ของบุคคล องค์ประกอบหลายประการในประสบการณ์ของบุคคลกระทบต่อการก่อตัวของทัศนคติดังนี้

1. ความต้องการและสิ่งจูงใจที่บุคคลมีอยู่นั้นมีส่วนร่วมอยู่มากทีเดียว ขณะที่ผู้บริโภคไม่ชอบราคาสูงแต่ก็ชอบสินค้าคุณภาพสูง ทัศนคติอันเกิดจากการเรียนรู้จะทำให้ผู้บริโภคนิยมชมชอบในสิ่งที่ตรงกับความต้องการและสิ่งจูงใจทางร่างกายหรือทางอารมณ์

2. จำนวนประเภทและความเชื่อถือได้ของข่าวสารที่ผู้บริโภคสะสมมามีอิทธิพลต่อการก่อตัวของทัศนคติ อาจกล่าวได้ว่าทัศนคติทั้งหมดของผู้บริโภคเกิดจากข่าวสารเป็นส่วนใหญ่ ยิ่งถ้าผู้บริโภคเกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์หรือร้านค้ามากขึ้นเท่าใดก็จะเป็นการง่ายเข้าที่จะทำให้เข้าเกิดความคิดเห็นขึ้น โดยปกติผู้บริโภคที่มีทัศนคติไม่มั่นคงมักเกิดจากการที่เขาไม่เชื่อข่าวสารไม่เพียงพอหรือไม่ถูกต้อง

3. สภาพของการที่จะเลือกนึกเห็นภาพพจน์ของผู้บริโภค ซึ่งก็สืบเนื่องมาจากประสบการณ์ส่วนตัวของเขาก็มีอิทธิพลต่อการก่อตัวของทัศนคติเช่นกัน ผู้บริโภคมีแนวโน้มที่จะละเลยไม่ประเมินราคาสินค้าในร้านค้าปลีกซึ่งแม้ว่าสินค้าบางรายจะขายราคาสูงมากถ้าเขานึกเห็นภาพของร้านค้านี้ว่าเป็นร้านค้าที่ขายของราคาย่อมเยา

4. บุคลิกภาพที่ผู้บริโภครู้จักได้พัฒนาขึ้นมาในตัวเองกระทบต่อทัศนคติของเขาผู้บริโภครายคน มีความรู้สึกธรรมดาในบางทัศนคติ แต่ในบางทัศนคติเขามีความรู้สึกอ่อนไหวได้ง่าย คุณสมบัติต่าง ๆ ทางบุคลิกภาพของผู้บริโภครายคนติดอยู่กับทัศนคติหนึ่ง แต่บางคนอาจผูกติดหรือสัมพันธ์กับทัศนคติอื่น ๆ

5. ผู้บริโภคมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติที่สอดคล้องกับความปรารถนาที่ตนมีอยู่ การวัดทัศนคติเนื่องจากทัศนคติเป็นพฤติกรรมภายใน มีลักษณะเป็นนามธรรมซึ่งเจ้าตัวเท่านั้นที่ทราบ การวัดทัศนคติโดยตรงจึงทำไม่ได้ แต่โดยที่ทัศนคติมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการดังกล่าวมาข้างต้นดังนั้น การวัดทัศนคติจึงต้องวัดทั้ง 3 องค์ประกอบของทัศนคติและต้องวัดเป็นภาพรวม ๆ โดยพิจารณาจากกิริยาท่าทีการตอบสนองต่อสิ่งเร้าในหลายด้านหลายประการรวมกัน มิใช่วัดจากการกระทำหรือพฤติกรรมเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งของบุคคล (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. 2523, หน้า 113)

ประโยชน์ของทัศนคติ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2530) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการวัดทัศนคติ ซึ่งพอจะสรุปได้โดยสังเขปดังนี้

1. วัดเพื่อทำนายพฤติกรรม ทัศนคติของบุคคลต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดนั้นเป็นส่วนที่แสดงให้เห็นว่ามีทัศนคติที่ดีหรือไม่ดีต่อสิ่งนั้น มีมากหรือมีน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นตัวที่ทำนายว่าบุคคลจะมีการกระทำต่อสิ่งนั้นไปในทำนองใด นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางให้กระทำต่อบุคคลนั้นได้อย่างถูกต้อง และอาจจะเป็นแนวทางให้ผู้อื่นสามารถ ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลนั้นได้ด้วย

2. วัดเพื่อหาทางป้องกัน บุคคลจะมีทัศนคติต่อสิ่งใดนั้น แต่ละบุคคลย่อมมีสิทธิ แต่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขนั้น ทัศนคติที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ก็ควรคล้ายคลึงกันเพราะจะทำให้เกิดความไม่แตกแยกและความร่วมมือร่วมใจกัน

3. วัดเพื่อหาทางแก้ไข การวัดทัศนคติจะทำให้เราทราบว่า ทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งเป็นไปในทิศทางใด เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ดีหรือไม่ดี เพราะฉะนั้น การรับรู้ทัศนคติของบุคคลจะช่วยให้เราสามารถ วางแผน และสามารถ แก้ไขลักษณะที่ไม่เหมาะสมของบุคคลนั้นได้

4. วัดเพื่อให้เข้าใจสาเหตุและผล ทัศนคติของบุคคลต่อสิ่งต่าง ๆ เปรียบเสมือนสาเหตุภายในที่ทำให้เกิดการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ กัน ส่วนหนึ่งอาจได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมหรือสาเหตุภายนอกด้วย

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา การมีส่วนร่วม และการบูรณาการ

2.3.1 การพัฒนา

2.3.1.1 ความหมาย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2535: 35) ให้ความหมายของการพัฒนา หมายถึงการทำให้เจริญ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา คือการทำให้เจริญ เป็นไปในทางที่ดีขึ้นหรือในทางบวก มีทิศทาง ต้องมีการกำหนดแผน เน้นความสำคัญที่คน โดยวิธีต้องมุ่งเน้นต่อการอนุรักษ์สามารถพัฒนาเพื่อช่วยตนเองได้มีการเปลี่ยนแปลงเสมอไม่มีที่สิ้นสุดคิดแบบองค์รวมแนวความคิดใหม่มีคุณภาพของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการอยู่อย่างยั่งยืน ปิยะ อทาโย (2543: 32) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาไว้ว่า เป็นกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ความเป็นธรรมทางสังคม ความเสมอภาคทางสังคม การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่ดีมุ่งเน้นต่อการอนุรักษ์มีดุลยภาพในการจัดสรรและกระจายทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคมที่เหมาะสมมากยิ่งขึ้น และประชาชน พึ่งตนเองได้

2.3.1.2 กระบวนการวางแผนพัฒนา

กมล ส่งวัฒนา (2534: 11) ได้ให้ความหมายของคำว่า แผน ไว้คือ สิ่งที่ได้มีการกำหนดขึ้นมาเพื่อเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความมุ่งหวัง การคาดการณ์ต่าง ๆ ในอนาคต ส่วนการวางแผน เป็นวิธีการหรือกระบวนการเพื่อที่จะได้มาซึ่งแผนนั่นเอง ซึ่งประกอบด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์การเตรียมหัวข้อต่าง ๆ ของแผน การอนุมัติข้อเสนอของแผน กำหนดตัวบุคคลและผู้วางแผน หาตัวเลขที่จำเป็น ต้องสรุป ตลอดจนการขออนุมัติ

เสถียร เหลืองอร่าม (2517: 294) ได้ให้ความหมายของการวางแผนไว้ว่า เป็นทางเลือกวิธิต่างในโอกาสต่างจากทางเลือกหลาย ๆ ทาง สำหรับการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ทำที่ไหน ทำเมื่อไร และอย่างไร การวางแผนเป็นกิจกรรมที่เลือกโดยวิธีการที่ถูกหลักที่สุดอภิรมย์ พรหมจรรยา (2544) กล่าวไว้ว่าการวางแผนเป็นเรื่องของการกระทำกิจกรรมใด ๆ ที่เกิดขึ้นในอนาคต โดยมีการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์วิธีการสำหรับผู้ปฏิบัติไว้ล่วงหน้า โดยอาศัยข้อมูลต่าง ๆ ในปัจจุบันเพื่อเป็นแนวทางในการตัดสินใจกำหนดแนวทางเลือกที่เหมาะสมและถูกหลักการมากที่สุด เพื่อให้กิจกรรมบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่วางไว้การวางแผนพัฒนาสามารถแบ่งออกได้ เป็น 2 ลักษณะ

1. การวางแผนจากเบื้องบนสู่ เบื้องล่าง (Top-down planning)
2. การวางแผนจากเบื้องล่างสู่บน (Bottom-up planning)

การวางแผนการพัฒนา 2 ลักษณะนี้เป็นกระบวนการที่สะท้อนความต้องการและปัญหาของท้องถิ่นโดยสอดคล้องกับแผนส่วนกลาง แต่การวางแผนที่สมบูรณ์และเหมาะสมควรเป็นการวางแผนแบบผสมผสาน (Integrative planning) แผนพัฒนาที่ดีหมายถึง การประสานงานกับด้านต่าง ๆ มีความเหมาะสมกับสภาพศักยภาพ ที่มีข้อจำกัด ปัญหา การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ปัญหาความต้องการของประชาชน และสอดคล้องกับระบบและระเบียบการบริหารงานพัฒนาในปัจจุบันนอกจากนี้การวางแผนพัฒนาจึงต้องคำนึงถึงความต้องการการพัฒนาของรัฐ ปัญหาและความจำเป็นของประชาชน และขีดความสามารถ หรือข้อจำกัดในการพัฒนา และยังคงเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการวางแผน

2.3.2 การมีส่วนร่วม

2.3.2.1 แนวคิดการมีส่วนร่วม (Participation)

การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น นับว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญขององค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษาล่องแพน้ำพวน ยกตัวอย่างกรณีศึกษา การมีส่วนร่วมของชุมชนบึงปลาภูซัย จังหวัดร้อยเอ็ด ในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (รุ่งวิทย์ ตรีกุล) ซึ่งให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการพัฒนาต่าง ๆ คำหนึ่งถึงสิ่งแวดล้อมและให้ความสำคัญกับประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนบึง เพื่อทราบถึงการที่หน่วยงานภาครัฐที่ให้โอกาสชุมชนบึงปลาภูซัยเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในมิติต่าง ๆ และเพื่อนำข้อมูลสารสนเทศที่ได้จากงานวิจัยนำเสนอต่อเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เป็นข้อมูลเพื่อประกอบการพิจารณาในการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนในอนาคตอันใกล้ต่อไป

2.3.2.2 ความหมายของการมีส่วนร่วม

สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้ให้ความหมายและแนวคิดการมีส่วนร่วม ไว้ในมุมมองที่กว้างว่า เป็นการเข้าร่วมอย่างแข็งขันของประชาชนในการดำเนินการตัดสินใจในทุกระดับ และทุกรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยเฉพาะในบริบทของกระบวนการวางแผนที่มีการกำหนดรูปแบบแนวคิดการมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับการเข้าร่วมของมวลชนอย่างกว้างขวางในการเลือก การบริการ และประเมินผลของแผนงาน และโครงการต่าง ๆ ที่จะนำมาเป็นการยกระดับความเป็นอยู่ให้สูงขึ้น ของการมีส่วนร่วมจะประกอบด้วยลักษณะ 3 ประการ คือ

1. การมีส่วนร่วมเป็นอิทธิพลของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดสรร และการใช้ประโยชน์ของทรัพยากร
2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผน และการดำเนินการกิจกรรมต่าง ๆ จะสร้างโอกาสด้านสังคม และเศรษฐกิจเพื่อยกระดับรายได้ การจ้างงาน และเพิ่มการกินดีอยู่ดี
3. การมีส่วนร่วมเป็นการตัดสินใจของประชาชนที่สองต่อความต้องการในการที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคน ฉะนั้นการมีส่วนร่วมทางการเมือง จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจ และสังคม เพราะการมีส่วนร่วมทางการเมืองนำมาซึ่งการกระจายอำนาจทางการบริหารและทรัพยากรสู่ท้องถิ่น

2.3.2.3 ลักษณะการมีส่วนร่วม

ไพรัช เดชะรินทร์ (2516: 91-95) ได้สรุปหลักการ และแนวทางการพัฒนาให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมไว้ว่า

1. ต้องยึดหลักความต้องการและปัญหาของประชาชน เป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม
2. กิจกรรมต้องดำเนินการในรูปกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบร่วมกัน

3. ให้คำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชน ปลุกฝังให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ
4. กิจกรรมที่ต้องสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร วัฒนธรรมชุมชน
5. การเริ่มต้นควรอาศัยผู้นำชุมชนที่ชาวบ้านเคารพนับถือ
6. ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น

ปกรณปริยากร (2527: 49 - 64) ได้ให้แนวคิดที่ว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา คือ การที่ประชาชนจะเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข และร่วมมีผลประโยชน์กับการกระทำได้ 4 ลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าอะไรคือความจำเป็นพื้นฐานของชุมชน
2. เป็นผู้ระดมทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐาน
3. เป็นผู้ที่ มีบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์
4. เป็นผู้ที่พึงพอใจ และมีแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแนวทาง และจุดมุ่งหมายปลายทางโดยตัวของมันเอง ในแง่ที่ว่าประชาชนทุกคนต่างมีจิตปรารถนา และเกิดความรู้สึกพึงพอใจในการที่จะได้เข้าไปมีบทบาทในการตัดสินใจ และร่วมปฏิบัติงานที่เกื้อหนุนต่อการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของตน จากคำนิยามการมีส่วนร่วม แสดงถึงความสอดคล้องของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ที่กล่าวถึงการสร้างความมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งได้ให้องค์กรการปกครองท้องถิ่นมีอำนาจในการกำหนดนโยบายและหาทุนได้เอง และจัดสรรหน้าที่ให้ “อนุรักษ์ศิลป ประเพณีความรู้ท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมที่ดีพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติและในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติได้นั้น จำเป็นต้องมีการวางแผนร่วมกับภาครัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืน และการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนรวมถึงลดการบุกรุกพื้นที่ป่าหรือลักลอบทำลายทรัพยากรธรรมชาติโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม การวางแผนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อพัฒนาสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การวางแผนจากเบื้องบนสู่เบื้องล่าง (Top-down Planning) หรือการวางแผนจากส่วนกลาง กำหนดให้ส่วนท้องถิ่นหรือระดับล่างปฏิบัติและการวางแผนจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน (Bottom-up Planning) ซึ่งเป็นกระบวนการที่สะท้อนความต้องการและปัญหาท้องถิ่นโดยสอดคล้องกับแผนของส่วนกลาง แต่การวางแผนที่จะสมบูรณ์ และเหมาะสมมีประสิทธิภาพ ควรเป็นแผนพัฒนาแบบ (Comprehensive Development Planning) หรือเป็นการวางแผนแบบผสมผสาน (Integrative Planning) ซึ่งคำนึงถึงการประสานแนวทางการพัฒนาจากเบื้องบนกับเบื้องล่าง การประสานการพัฒนา ระหว่างสาขาพัฒนา และประสานการพัฒนา ระหว่างพื้นที่แผนพัฒนาที่ติดกัน นอกจากต้องมีการประสานด้านต่าง ๆ ในการวางแผนแล้วจะต้องมีความเหมาะสม (Appropriated plan) กับสภาพศักยภาพ ข้อจำกัด ปัญหาการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

ปัญหาและความต้องการของประชาชน และสอดคล้องกับระบบ และระเบียบการบริหารงานพัฒนาในปัจจุบันเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.3.2.4 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น

พยอม ธรรมบุตร (เอกสารประกอบการสอน สถาบันพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2549) ได้กำหนดบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมของการพัฒนาการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่นไว้ 4 ระดับ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมระดับการตัดสินใจ (Decision Making Level) ชุมชนท้องถิ่นควรมีโอกาสเข้าร่วมตัดสินใจ ก่อนเริ่มการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตน โดยชุมชนควรได้รับข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบทั้งด้านบวก และด้านลบที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชน ถ้ามีการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในชุมชนควรมีการประชุมแล้วลงความเห็นร่วมกันในการตัดสินใจว่าควรหรือไม่ควรพัฒนาการท่องเที่ยวและถ้าจะพัฒนาควรพัฒนาไปในลักษณะใด

2. การมีส่วนร่วมระดับการวางแผน (Planning Level) ชุมชนควรร่วมกันวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน เพราะชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากร มีหน้าที่ดูแลรักษาทรัพยากรการร่วมวางแผนคือการร่วมรับผิดชอบในบทบาทและหน้าที่ต่าง ๆ ของการพัฒนา

3. การมีส่วนร่วมในภาคปฏิบัติการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยว (Implementation Level) ชุมชนควรเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดกลาง และขนาดย่อม ด้านการท่องเที่ยว เช่น ที่พักแรม โฮมสเตย์ร้านอาหารท้องถิ่น ร้านขายสินค้า OTOP บริการนำเที่ยว บริการเช่ารถเช่าเรือ ดำน้ำ และการเดินป่า

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน (Evaluation Level) ชุมชนควรร่วมประเมินผลของการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อการปรับปรุงแผนพัฒนาให้ยั่งยืน และระยะยาว การมีส่วนร่วมของชุมชนในทั้ง 4 ระดับดังกล่าวทำให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และสร้างความเป็นเจ้าของ (Ownership) ของธุรกิจชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และเป็นชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป

2.3.3 การบูรณาการ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ให้ความหมายบูรณาการรวมหน่วย คือ การนำหน่วยที่แยก ๆ กันมารวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเรื่องบูรณาการ คือ

1. มีหน่วยย่อยองค์ประกอบ ชิ้นส่วน หรือชั้น ระดับแ่งด้านที่จะเอามาประมวลเข้าด้วยกัน คือสิ่งที่จะเอามาประมวลเข้าด้วยกัน คือ สิ่งย่อย ส่วนย่อย

2. หน่วยย่อยเป็นต้นนั้น มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอาศัยซึ่งกันและกัน อันนี้อาจจะเลยไปถึงลักษณะ ที่ว่า ยืดหยุ่น ปรับตัวได้ มีความเคลื่อนไหวตลอดเวลาด้วย

3. เมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้วก็จะความครบถ้วนเต็มบริบูรณ์โดยมีความประสานกลมกลืนเกิดภาวะที่ได้ที่พอดีหรือสมดุลพอดี ที่ หรือพอดีสมดุลแล้วองค์รวมนั้น มีชีวิตชีวาโดยสรุปความของ “การบูรณาการ” คือ การจัดสรรและระดมสรรพกำลังขององค์การตั้งแต่วัตถุติบ ทรัพยากร

บุคลากร กระบวนการและปัจจัยต่าง ๆ โดยทำให้เกิดการประสานร่วมกันอย่างสอดคล้องกลมกลืนกันในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ เช่น การผลิตสินค้าหรือให้บริการที่ลูกค้าพึงพอใจ และในงานวิจัยนี้ การบูรณาการหมายถึงการพัฒนาควบคู่กันไปทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรม และด้านจิตสำนึกและการบูรณาการกับ 4 กลุ่ม ประชากร ได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคเอกชน และนักท่องเที่ยว

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คมลักษณ์ สงทิพย์ (2557) ได้ทำวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของประชาชน กรณีศึกษา ตลาดน้ำวัดตะเคียน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความร่วมมือของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะ พบว่าส่วนใหญ่ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการอนุรักษ์และได้ผลประโยชน์มากที่สุด ภาครัฐได้เป็นตัวกลางในการจัดการการท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งถ้าทางภาครัฐมีงบก็ช่วยเหลือทางวัดและทางชุมชน ผู้ประกอบการตลาดน้ำช่วยกันดูแลความสะอาด ผู้นำชุมชนเป็นผู้บริหารตลาดน้ำ โดยเปิดโอกาสและสร้างอาชีพให้กับชาวบ้าน ในด้านความรู้ความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รักษารูปแบบเดิมของวัฒนธรรมท้องถิ่นและตัวสินค้าท้องถิ่นไว้ เป็นต้น

พงศธร โกมลทัต (2558) ได้ทำวิจัยเรื่องพื้นฐานทางการท่องเที่ยวและพฤติกรรมการท่องเที่ยวของชาวไทยต่อพระราชวังบางปะอิน กล่าวว่าปัจจัยพื้นฐานที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมการท่องเที่ยวมีด้วยกัน 6 ด้านคือ 1. เพศ 2.อายุ 3.ระดับการศึกษา 4.อาชีพ 5.รายได้ 6. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพื้นฐานกับพฤติกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีลักษณะประชากรศาสตร์ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความคิดเห็นด้านปัจจัยพื้นฐานกับพฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทยทั้ง 6 ด้านแตกต่างกัน

มัชฌิมา อุดมศิลป์ (2556) ได้ทำวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เพื่อการพัฒนาท่องเที่ยว ยั่งยืนของชุมชนคลองโคนจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นต้นแบบในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน ความมีจิตสาธารณะของชุมชนในการให้ความร่วมมือและการจัดการ รวมไปถึงการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งของสมาชิกในชุมชนในการทำกะปิคลองโคลน จังหวัดสมุทรสงคราม ควรมีการประชาสัมพันธ์เพื่อกระจายตัวของนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นหน่วยงานที่ี่มีส่วนเกี่ยวข้องระดับจังหวัดควรสนับสนุนอย่างเร่งด่วน ส่งเสริมให้มีการฝึกอบรม มีโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน เนื่องจากชุมชนต้องอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่ผนวกกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชน เพื่อเชื่อมโยงในการท่องเที่ยวต่อไป

วีณา ชุ่มบัณฑิต (2549) ได้ทำวิจัยเรื่อง การวางแผนยุทธศาสตร์แบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืน กรณีศึกษา จังหวัดสมุทรสงคราม มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแผนยุทธศาสตร์แบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืนของจังหวัดสมุทรสงคราม ระเบียบวิธีวิจัยการวิจัยเชิงพัฒนา โดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า แผนยุทธศาสตร์แบบบูรณาการเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างยั่งยืนของจังหวัดสมุทรสงคราม คือจังหวัดสมุทรสงครามจะพัฒนาสู่การเป็นเมืองประมงในฐานะส่วนหนึ่งของครัวโลก เป็นเมืองนำอยู่ที่ใกล้กรุงเทพ เป็นอีกทางเลือกใหม่สำหรับการท่องเที่ยว และเป็นผู้นำด้านการศึกษาาระบบประมง และสัตว์น้ำ